УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У УЖИЦУ

Настава и учење

- савремени приступи и перспективе -

Ужице, 2014.

НАСТАВА И УЧЕЊЕ
– савремени приступи и перспективе –

НАСТАВА И УЧЕЊЕ
– савремени приступи и перспективе –

Издавач
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У УЖИЦУ
За издавача
Др Радмила Николић
Главни и одговорни уредник
Др Радмила Николић
Програмски уредници
Др Радмила Николић, др Миленко Кундачина, др Видан Николић
Програмски одбор
dr Eva Szórádová (Slovačka), dr Mara Cotič (Slovenija), dr Pavel Doulík (Češka Republika), dr Milan Matijević (Hrvatska), др Љупчо Кевересκи (Македонија), др Ненад Сузић (Република Српска), др Никола Поткоњак (Србија), др Грозданка Гојков (Србија), др Славица Максић (Србија), др Радмила Николић (Србија), др Миленко Кундачина (Србија), др Крстивоје Шпијуновић (Србија), др Видан Николић (Србија)
Рецензенти
Др Миомир Милинковић, др Драгољуб Зорић, др Стана Смиљковић, др Љубица Диковић, др Бранко Јовановић, др Никола Поткоњак, др Благица Златковић, др Лидија Златић, др Миленко Кундачина, др Радован Антонијевић, др Сања Маричић, др Љубинко Милановић, др Радмила Николић, др Јелена Стаматовић, др Крстивоје Шпијуновић, др Далиборка Пурић
Организациони одбор
Др Радмила Николић, dr Mara Cotič (Slovenija), др Миленко Кундачина, др Данијела Василијевић, др Јелена Стаматовић, мр Бранко Поповић
Организатори
Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет у Ужицу (Србија); Universitet „Konstantin Filozof“, Pedagoški fakultet, Nitra (Slovačka); Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta v Kopre (Slovenija); University of Jan Evangelista Purkyne in Usti nad Labem, Faculty of Education (Češka Republika)
Лектори
Др Видан Николић
Др Љиљана Костић
Преводиоци
Мр Гордана Љубичић (енглески језик)
Др Светлана Терзић (руски језик)
Техничко уређење
Рачунарски центар Учитељског факултета
Штампа
Штампарија „Свен“ – Ниш
Тираж
200 примерака

Ужице, 2014.

ISBN: 978-86-6191-028-9

Штампање ове монографије помогло је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У УЖИЦУ

НАСТАВА И УЧЕЊЕ

– савремени приступи и перспективе –

Учитељски факултет
Ужице
2014.

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
TEACHER-TRAINING FACULTY OF UZICE

TEACHING AND LEARNING

– Contemporary Approaches and Perspectives –

Teacher-training Faculty
Uzice
2014.

С А Д Р Ж А Ј

ПРЕДГОВОР *13–14*

УВОДНИ РЕФЕРАТИ

Др Радмила Николић
Какве су перспективе школе и наставе у овом веку *17–26*

Dr Mara Cotič
Combinatorial Activities Stimulate Children''s Cognitive Development *27–36*

Dr Vera Spasenović, dr Emina Hebib
Programi obaveznog obrazovanja u evropskim zemljama: osnovne odlike i pravci promena *37–44*

Др Славица Максић
Како мотивисати неуспешне ученике основне школе да уче *45–60*

I

Др Никола Поткоњак
Настава и учење – стални а још увек нерешени педагошки проблеми *63–72*

Др Бранко Јовановић, мр Марија Јелић
Педагошка подршка ученицима у концепцији хуманистичке педагогије *73–88*

Др Радивоје Кулић, др Радомир Арсић
Хуманистичка парадигма у модерној педагошкој теорији и пракси *89–98*

Др Радован Антонијевић
Садржај моралног васпитања у основној школи *99–106*

Dr Jurka Lepičnik Vodopivec
Some Factors of the Hidden Curriculum *107–118*

Др Миленко Кундачина
Акционо истраживање у васпитно-образовној пракси из угла истраживача *119–130*

Др Снежана Маринковић, др Видан Николић
*Метафорично развијање мотива породичне казне у песми **Мјесец и његова бака** Бранка Ћопића (из перспективе модерног односа према школској и породичној казни деце)* *131–144*

II

Др Јелена Стаматовић, др Жана Бојовић
Перспективе развоја наставничких улога *147–154*

Др Синиша Стојановић, др Нела Малиновић-Јовановић
Компетенције наставника за примену образовних стандарда *155–166*

Dr Aleksandar Stojanović
Značaj razvoja refleksivnih kompetencija nastavnika i učenika u savremenoj nastavi ... *167–178*

Снежана Пртљага
Учење компетенција из угла курикулумске теорије васпитања и образовања ... 179–188

Dr Kristinka Ovesni, dr Milica Mitrović
Employees' Self-Evaluation of Educational Opportunities in Organizations 189–198

III

Др Грозданка Гојков, др Жељка Бојанић
Дидактички приступи подстицању еманципације у високошколској настави (критичко размишљање као услов процеса еманципације) 201–230

Др Раденко Круљ, др Звездан Арсић
Учење и поучавање у савременој настави 231–240

Др Драго Бранковић, др Маргарета Скопљак
Модели интерактивног учења и квалитет знања ученика основне школе 241–256

Dr Marjan Blažič, dr Jasmina Starc
New Media are Changing Schools Today 257–266

Др Данијела Василијевић
Статус образовне технологије на балканском образовном простору 267–284

Др Ненад Сузић
Наставу са меморисања и репродукције помјерити ка учењу 285–296

Др Горан Вилотијевић
Еманципаторски елементи у конструктивистичком приступу настави 297–310

Др Младен Вилотијевић, др Нада Вилотијевић
Вредновање као чинилац системског утемељења наставног процеса у ефикасној школи 311–320

Др Вера Радовић
Функционалност класичних метода рада у савременој настави 321–334

Др Снежана Мирасциева
Ефективната настава од перспектива на комуникацијата 335–346

Др Живорад Миленовић
Васпитно-образовна ефикасност респонсибилне наставе у млађим разредима основне школе.. 347–356

IV

Др Миомир Милинковић
Српска књижевност за децу и младе на размеђи двају миленија 359–368

Др Стана Смиљковић
Рецепција књижевног текста на основношколском узрасту............................... 369–376

Др Мирјана Стакић
Улога и значај индивидуалног облика рада у интерпретацији књижевног дела 377–388

Др Далиборка Пурић
Настава и култура језичког изражавања ученика 389–398

Др Буба Стојановић
Читање са предвиђањем у функцији мисаоне активизације ученика 399–412

Др Милка Николић, мр Кристинка Селаковић
Примена интерактивних процеса за унапређивање рецепције ликовне уметности и писаног изражавања ученика млађих разреда основне школе 413–420

Дарко Маслар
Методички приступ оспособљавању ученика млађих разреда за разумевање неуметничког текста 421–430

Dr Robert Bońkowski
Diplomski seminar na srpskoj filologiji Šleskog univerziteta u Katovicama – savremeni pristup i perspektive uspešne finalizacije rada 431–440

Др Драгољуб Зорић, Милица Маглов
Основне одлике драме и интерпретација драмског текста 441–454

Др Мито Спасевски
Интеркултурноста и книжевно-творечките поставки 455–462

Dr Vida Medved Udovič
Attitudes of Primary School Teaching Students towards Canon Authors in Basic and in Secondary School – on the Example of Ciril Kosmač 463–472

Др Љиљана Костић
Основни појмови стиха у настави књижевности у млађим разредима основне школе 473–482

Мр Гордана Љубичић
„Cosmo“ is Obv. a Synonym for Glam and Inspo 483–498

Др Светлана Терзич
Современное обучение русскому языку как инностранному (дистанционный курс) 499–508

V

Dr Darjo Felda
The Contribution of Teaching Mathematics to Building Mathematical Competences 511–520

Др Мирко Дејић, др Јасмина Милинковић
Математичко моделовање у почетној настави математике 521–530

Др Сања Маричић, др Крстивоје Шпијуновић
Уџбеници у функцији развијања осетљивости за проблеме у настави математике ... 531–542

Др Оливера Ђокић
Диференцијација као структурна компонента иновативног модела уџбеника математике 543–554

Др Драгица Милинковић, др Миленко Пикула
Проблеми наставе математике базичног школског циклуса 555–568

Ненад Милинковић
Дидактичке вредности диференциране наставе у раду са ученицима потенцијално даровитим за математику 569–580

Мр Бранка Арсовић
Образовне семантичке мреже у е-образовању *581–588*

VI

Александар Игњатовић, Даница Веселинов
Школска библиотека и интегративна настава природе и друштва *591–602*

Мр Данијела Судзиловски, Марија Ивановић
Инструмент или аудио запис у обради песме *603–614*

Др Милован Стаматовић, др Горан Шекељић
Спортско-техничко образовање ученика као мерило квалитета наставе физичког васпитања *615–624*

Dragan Marinković, Slobodan Pavlović
Uticaj sportske aktivnosti na pravilno formiranje posturalnog statusa učenika mlađeg školskog uzrasta *625–636*

VII

Др Лупчо Кевereски, др Златко Жоглев
Мотивот на постигнување клучна психолошки детерминта за успех на учениците во учењето *639–646*

Dr Jelena Vranješević
Empowering Teachers for Intercultural Education: from Tolerance to Transformation Paradigm *647–654*

Dr Ivan Ferbežer
Spiritual Intelligence that Integrates all other Intelligences *655–662*

VIII

Др Миле Илић
Процеси, динамизми и ефекти инклузивне наставе *665–674*

Др Драгана Бјекић, др Лидија Златић
Инклузивно образовање: добит за све учеснике васпитно-образовног процеса *675–686*

Проф. др Сунчица Мацура Миловановић, др Наташа Вујисић Живковић
Кретање ка инклузији у иницијалном образовању учитеља: реалност или реторика? *687–700*

Др Драгица Павловић Бабић, Оља Јовановић
Оквир за праћење инклузивног образовања у Србији – процена инклузивности на нивоу школе *701–716*

Марина Илић
Вршњачка прихваћеност ученика са тешкоћама у развоју у редовним одељењима *717–728*

Др Јасна Максимовић, др Бранка Јаблан
Развој ликовних способности ученика оштећеног вида у инклузивном образовању *729–742*

CONTENTS

FOREWORD *13–14*

OPENING LECTURES

Dr Radmila Nikolic
What are the Prospects of School and Teaching in this Century *17–26*

Dr Mara Cotic
Combinatorial Activities Stimulate Children's Cognitive Development *27–36*

Dr Vera Spasenovic, dr Emina Hebib
Curriculum for Compulsory Education in European Countries: Main Characteristics and Trends *37–44*

Dr Slavica Maksic
How to Motivate Primary School Underachievers to Learn *45–60*

I

Dr Nikola Potkonjak
Teaching and Learning: Permanent But Still Unsolved Pedagogical Problems *63–72*

Dr Branko Jovanovic, mr Marija Jelic
Pedagogical Support Given to Students in the Area of Humanistic Education *73–88*

Dr Radivoje Kulic, dr Radomir Arsic
Humanistic Paradigm in Modern Educational Theory and Practice *89–98*

Dr Radovan Antonijević
Contents of Moral Education in Primary School *99–106*

Dr Jurka Lepičnik Vodopivec
Some Factors of the Hidden Curriculum *107–118*

Dr Milenko Kundacina
Action Research in Educational Practice from the Perspective of the Researchers *119–130*

Dr Snežana Marinkovic, dr Vidan Nikolic
Metaphorical Development of the Motif of Family Punishment in the Poem „The Moon and its Grandma" by Branko Copic (from the Perspective of Modern Attitudes towards School and Family Punishment of Children) *131–144*

II

Dr Jelena Stamatovic, dr Zana Bojovic
Prospects of the Development of Teachers' Roles *147–154*

Dr Sinisa Stojanovic, dr Nela Malinovic-Jovanovic
Teachers' Competence for Educational Standards Implementation *155–166*

Dr Aleksandar Stojanovic
The Importance of Reflective Teachers' and Students' Competencies in Contemporary Teaching *167–178*

Snezana Prtljaga
Studying Competencies from the Curriculum Theory of Education Perspective *179–188*

Dr Kristinka Ovesni, dr Milica Mitrovic
Employees' Self-Evaluation of Educational Opportunities in Organizations *189–198*

III

Dr Grozdanka Gojkov, dr Željka Bojanic
Critical Thinking as a Precondition of the Process of Emancipation in Higher Education Teaching *201–230*

Dr Radenko Krulj, dr Zvezdan Arsic
Learning and Instruction in Contemporary Teaching *231–240*

Dr Drago Brankovic, dr Margareta Skopljak
Models of Interactive Learning and Knowledge Quality of Elementary School Students *241–256*

Dr Marjan Blazic, dr Jasmina Starc
New Media are Changing Schools Today *257–266*

Dr Danijela Vasilijevic
Status of Educational Technology in the Balkan Educational Space *267–284*

Dr Nenad Suzic
Shift the Teaching Process from Memorizing and Reproduction Towards Learning *285–296*

Dr Goran Vilotijevic
Emancipatory Elements in a Constructivist Approach to Teaching *297–310*

Dr Mladen Vilotijevic, dr Nada Vilotijevic
Evaluation as a Factor of the System Foundation of the Teaching Process in Effective School *311–320*

Dr Vera Radovic
Functionality of the Classical Methods of Work in Contemporary Teaching........ *321–334*

Dr Snežana Mirascieva
Effective Teaching from the Communication Perspective *335–346*

Dr Zivorad Milenovic
Developmental and Educational Efficiency Responsible Teaching in the Elementary Grades *347–356*

IV

Dr Miomir Milinkovic
Serbian Literature for Children and Young People at the Turn Of the Millennium *359–368*

Dr Stana Smiljkovic
Reception of a Literary Text at Primary School Age *369–376*

Dr Mirjana Stakic
The Role and Importance of the Individual Forms of Work in the Interpretation of a Literary Work *377–388*

Dr Daliborka Puric
Teaching and Culture of the Students' Linguistic Expression *389–398*

Dr Buba Stojanovic
Reading with Prediction in the Function of Mental Activation of Students *399–412*

Dr Milka Nikolic, mr Kristinka Selakovic
The Applicability of the Interactive Processes in the Improvement of the Reception of Fine Arts and Written Expression of Students of the Lower Grades of Elementary School *413–420*

Darko Maslar
Methodical Approach to Training Students of the Lower Grades for Understanding of an Inartistic Text *421–430*

Dr Robert Bońkowski
Graduate Seminar on Serbian Philology at the University of Silesia in Katowice – Modern Approach and Perspective of Successful Completion of Work *431–440*

Dr Dragoljub Zoric, Milica Maglov
The Main Features of Drama and Interpretation of a Drama Text *441–454*

Dr Mito Spasevski
Interculture and the Literary-Creative Postulates *455–462*

Dr Vida Medved Udovič
Attitudes of Primary School Teaching Students towards Canon Authors in Basic and in Secondary School – on the Example of Ciril Kosmač *463–472*

Dr Ljiljana Kostic
Basic Concepts of Verse in Teaching of Literature in Lower Grades of Primary School *473–482*

Mr Gordana Ljubicic
„Cosmo“ is Obv. a Synonym for Glam and Inspo *483–498*

Dr Svetlana Terzic
Савремено изучавање руског језика као страног (учење на даљину) *499–508*

V

Dr Darjo Felda
The Contribution of Teaching Mathematics to Building Mathematical Competences *511–520*

Dr Mirko Dejic, dr Jasmina Milinkovic
Mathematical Modeling in the Initial Teaching of Mathematics *521–530*

Dr Sanja Maricic, dr Krstivoje Spijunovic
Textbooks in the Function of Developing Sensitivity to Problems in the Teaching of Mathematics *531–542*

Dr Olivera Djokic
Differentiation as a Structural Component of the Innovative Model of Mathematics Textbook *543–554*

Dr Dragica Milinković, dr Milenko Pikula
Problems of Mathematics Teaching in the Basic School Cycle *555–568*

Nenad Milinkovic
Didactic Value of Differentiated Instruction in Work with Students Potentially Gifted in Mathematics *569–580*

Mr Branka Arsovic
Educational Semantic Network in E-Learning *581–588*

VI

Aleksandar Ignjatovic, Danica Veselinov
School Library and Integrative Teaching of Nature and Society *591–602*

Mr Danijela Sudzilovski, Marija Ivanovic
Instrument or Audio Track in Work with a Song *603–614*

Dr Milovan Stamatovic, dr Goran Sekeljic
Sports and Technical Education of Students as a Measure of the Quality of Teaching Physical Education *615–624*

Dragan Marinkovic, Slobodan Pavlovic
The Impact of Sports Activities on Establishing the Correct Posture Status of the Students of Younger School Age *625–636*

VII

Dr Lupčo Kevereski, dr Zlatko Zoglev
The Motive of Reaching the Key Psychological Determinate of Pupils' Learning Success *639–646*

Dr Jelena Vranjesevic
Empowering Teachers for Intercultural Education: from Tolerance to Transformation Paradigm *647–654*

Dr Ivan Ferbezer
Spiritual Intelligence that Integrates all other Intelligences *655–662*

VIII

Dr Mile Ilic
Processes, Dynamisms and Effects of Inclusive Instruction *665–674*

Dr Dragana Bjekic, dr Lidija Zlatic
Inclusive Education: Benefit for all Participants in the Process of Education *675–686*

Dr Suncica Macura Milovanovic, dr Natasa Vujisic Zivkovic
Moving towards Inclusion in Initial Teacher Education: Reality Or Rhetoric? *687–700*

Dr Dragica Pavlovic Babic, Olja Jovanovic
Monitoring Framework for Inclusive Education in Serbia – Assessment of Inclusion at School Level *701–716*

Marina Ilic
Peer Acceptance of Students with Disabilities in Regular Classes *717–728*

Dr Jasna Maksimovic, dr Branka Jablan
Development of Art Skills of the Students with Visual Impairments in Inclusive Education *729–742*

Научни скуп *„Настава и учење“*
– савремени приступи и перспективе
Учитељски факултет у Ужицу
7. новембар 2014.

ISBN 978-86-6191-028-9
УДК 37.015:316.77
Прегледни научни чланак
стр. 335–346

Проф. др Снежана Мирасчиева
Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

ЕФЕКТИВНАТА НАСТАВА ОД ПЕРСПЕКТИВА НА КОМУНИКАЦИЈАТА

Апстракт: Тенденцијата на зголемување на продуктивноста во наставата и нејзината ефикасност ја одржува актуелноста на прашањето за комуникацијата во наставата. Бројни се истражувањата во литературата кои упатуваат на различни аспекти на проблемот. Во трудот ќе го претставиме нашиот краток поглед на улогата на комуникацијата во наставата. Целта на трудот е да укажеме на значењето на ефикасната комуникација и нејзин улога во унапредувањето на наставната практика при што односот комуникација–настава ќе го претставиме во димензијата ефикасност–ефективност.

Кључне речи: *ефикасност, ефективност, настава, комуникацијата.*

ВОВЕД

Квалитетот во образованието е висок приоритет на сите образовни политики во светот и во еден аспект се фокусира на проблемот на ефективна настава. Прашањето за ефективна настава е уште посложено ако се имаат во предвид сите фактори кои директно или индиректно влијаат на него. Имено, новата фаза во истражувањата за наставата која е во тек, се обидува да ја разбере основата за продуктивност на процесот на настава. Во тој поглед, еден од пристапите во истражувањето е насочен кон комуникацијата во наставата. Емпириски е потврдено дека наставниците во најголема мера се свесни за интеракцијата на релација наставник-ученик како посебен ентитет односно систем. Свесноста за значењето на интеракцијата во наставната комуникација, наставниците ја изразуваат со три определби: поврзаност, соработка и меѓусебни ефекти. Уште повеќе, чувството на синергија со учениците, наставниците го идентификуваат во интеракцијата на релација наставник-ученик. Свеста на наставникот за важната улога на интеракцијата во наставната комуникација игра важна улога во определбите на рамките за квалитетна и продуктивна настава. (Rodriguez, 2013a).

И покрај децениските истражувања во образовнието, нашето разбирање на наставата продолжува да се развива. Како што изјави Кларк (1995), образовните истражувања на наставата мигрирале низ три фази со различни пристапи. Во првата фаза е карактеристичен пристапот процес–продукт/про-

извод (*Process-Product approach*) каде наставата се дефинира од аспект на т. н. забележани односи/однесувања како на пример, организација, контрола во училницата, предавања, демонстрации, повратни информации, итн. и нивното поврзување со забележани индикатори на постигнувањата на ученикот. Втората фаза е одбележана со пристапот размислување на наставникот (*Teacher Thinking approach*) со кој се обезбедува поинаква перспектива на наставата, фокусирана на внатрешните ментални процеси на наставникот, како што се планирањето, донесувањето одлуки, размислување и ставови. Третиот пристап наречен наставник-знаење (*The Teacher Knowledge approach*) ја поставува наставата во рамки на седум клучни домени на знаења, вклучувајќи ги содржините од општа педагогија, курикулумите/наставните планови и програми, содржините од посебна (*specific*) педагогија, учениците и нивните карактеристики, образовните контексти и образовните цели. Впрочем, прашањата за наставата имаат широк спектар на истражувачки области како што се знаењето и постигањата на учениците, наставникот и неговите компетенции, моделирањето на ученикот, наставните стратегии, наставните парадигми. Една од нив е комуникациската парадигма на наставата. Имено, процесот на комуникација има особено значење за секоја заедница која е насочена кон опстанок, развој и просперитет, затоа што комуникацискиот акт е начин да се изрази дефинираниот идентитет и создаден авторитет. Тука секоја индивидуа која е дел од заедницата има можност да направи правилен избор на координатите кои водат по патот на успехот. Особено отворената, двонасочна и недирективна комуникација во заедницата, има една основна цел која се однесува на поттикнување на интерес и добивање повратна информација за заедницата во насока на мислења, предлози, сугестии кои ќе бидат во функција на развој и унапредување на истата во целост. Постои уште еден силен аргумент кој говори за тоа дека комуникацискиот процес е повеќе од потребен, затоа што претставува можност за остварување на интеракциски односи со другите субјекти во заедницата, а емпатиската обоеност на интеракцијата обезбедува услови за поголем квалитет на живеењето на членовите на заедницата. Моќта на комуникацијата врз индивидуата во градењето на односите со заедницата и воспоставување комуникциско-интеракциски односи со другите членови е посебно изразена во умеењето да се покрене интересот и вниманието на опкружувањето кон целите, задачите, приоритетите, потребите, традицијата, состојбата, идентитетот и насоките за развој на една заедница во вистинско време и на адекватен начин. Од друга страна, низ комуникацискиот акт во заедницата се информира за планирањето, реализацијата и евалуацијата на некоја активност, со што не само што ги собира сите членови на заедницата, туку и се насочуваат на процес на активно слушање, создавајќи услови за зголемување на квалитетот и функционалноста на својата дејност во етапата на планирање на развојните и стратешки планови, односно во мисијата и визијата за сопствениот просперитет и благосостојба. Од тука и значењето на комуникацискиот акт за наставата од причина што наставата е за-

едница на ученици и наставници во која успехот и напредокот е определен од степенот и тонот на интеракцијата меѓу нив.

НАСТАВАТА ОД КОМУНИКАЦИСКА ПЕРСПЕКТИВА

Во трудот концептот на ефективна настава се проучува во релација со прашањата за ефективна комуникација од неколку причини за кои ќе стане збор во делот што следи. Проучувањата на наставата низ призмата на комуникацијата се бројни и проблемот го проучуваат од различни перспективи/аспекти. Но сите поаѓаат од фактот дека повеќе од потребна е јасна и прецизна терминолошка определба, затоа што термините и поимите се употребуваат во различен контекст. Во таа смисла е и обидот во кратки црти да ги определиме поимите клучни во трудот како комуникација, настава, ефективност и ефикасност.

Комуникацијата како збор со богата историја, етимолошки потекнува од латинскиот јазик (communication) и значи соопштување, општење, врска, соопштение (Вујаклија 1974: 450), појава на земање учество во дискусија. Во современата литература сретнавме повеќе обиди за дефинирање на поимот комуникација. Се обидовме истите да ги класифицираме во поширока и во потесна смисла. Особено интересни овде се првите кои на поимот комуникација пристапуваат од два аспекти: како процес и како вештина. Од литературата што ни беше достапна ги издвоивме следниве дефиниции во кои комуникацијата се определува како процес. „Комуникацијата е информациски процес“ (Дотлиќ 1989: 35) процес на размена на информации (Вујаклија 1974: 198). Во *Педагошкиот лексикон* комуникацијата се определува како процес на меѓусебно поврзување во заедница (1996: 244). За М. Белова, комуникацијата е процес на појава на индивидуално и општествено однесување (1997: 183). И за М. Братаниќ, комуникацијата е процес на создавање значења (1993: 76). Комуникацијата е двонасочен процес кој се одвива меѓу комуникациските партнери, истакнува Буркарт (2000: 317). Комуникацијата е сложен процес кој истовремено се јавува и како процес на интеракција меѓу индивидуите и како информационен процес и како процес на заемно влијание и разбирање (М. Андреев и др. 2000: 271).

Од дефинициите кои се однесуваат на комуникацијата како вештина вниманието го задржавме на најинтересните за нас. Комуникацијата е вештина која бара заемна координација и адаптација на однесување на нејзините учесници (Дотлиќ 1989: 30). Според Брајша, комуникацијата е специфична интерперсонална вештина која се учи и усвојува низ три основни фази: информирање, препознавање и вежбање (Брајша 1990: 17). Проучувањата на определувањето на поимот комуникација нè упатуваат на сознанијата дека:

– комуникацијата е процес во кој луѓето се наоѓаат на одредена позиција;

– позицијата го определува нивниот однос;

– од квалитетот на односот зависи нивното однесување и текот на комуникацискиот процес;

– комуникацискиот процес, изразен во интерактивен модалитет на заемно дејство, води кон успех;

– комуникацијата едноставно е размена на идеи;

– има карактер на организирање и институционализирање, но не и унифицираност.

Затоа сметаме дека „***комуникацијата** може да се определи како динамичен процес на проток на дејствија и специфична форма на социјална интеракција*“ (Мирасчиева 2007: 16). Третманот на комуникацијата во наставата, сам по себе води кон определување на поимот настава. Во литературата што ја консултиравме, во врска со ова прашање, сретнавме повеќе определби. Првата група на дефиниции ги нагласува атрибутивните карактеристики на наставата. Имено, „наставата е плански и организиран воспитно-образовен процес. Како образовен процес, наставата е акт на пренесување и усвојување на знаења, умеења и навики“ (Полјак 1991: 126). Со образованието, во наставата се опфатени оние ментални процеси кои се однесуваат на когнитивните аспекти на воспитанието на личноста. Како таков, образовниот процес влегува во рамките на воспитанието и е негов составен дел. Од друга страна, воспитанието, во потесна смисла на зборот, е процес на изградување на афективните и психомоторни способности на личноста.

Образованието и воспитанието, интегрирани во целина, претставуваат единствен процес на воспитание кој може да се планира и организира низ формата на настава. Затоа, говориме за воспитанието, во поширока смисла на зборот, како процес на изградување и самоизградување на афективните, когнитивните и психомоторните аспекти на развојот на личноста. Воспитанието, следејќи го овој правец на мислата, се определува како вкупност од педагошки влијанија насочени кон формирање на една личност, односно, „воспитанието е систем на активности, дејности и процеси во кои неговите субјекти, во интеракцијата и комуникацијата, го планираат, организираат, реализираат, вреднуваат и насочуваат целокупниот развој на секоја личност во нејзина потполна диференцијација и интеграција оспособувајќи ја за живот во заедницата на луѓе“. Од погоре изнесеното, можеме да заклучиме дека станува збор за процес во кој истовремено течат процеси на пренесување и усвојување на одредени сознанија, процеси на активност на нејзините учесници и нивните меѓусебни влијанија. Ваквите определби се во тесна врска со суштината на поимот комуникација во наставата (Мирасчиева 2007: 56). Затоа, ќе се согласиме дека „воспитната активност е комуникациски процес во кој субјектите меѓусебе влијаат, сé со единствена цел-развој на воспитаникот“ (Мандиќ-Гајановиќ 1991: 68). Според тоа, воспитанието е облик на меѓучовечка комуникација во која се реализира тесна интеракција, насочена кон единствената цел-развој на човековата индивидуа. Во таа насока, Јелавиќ заклучува: „Нема воспитание надвор од меѓучо-

вечките односи и взаемноста во однесувањето“ (Јелавиќ 1995: 99). Аналогно на тоа дека воспитанието и образованието се процеси на меѓучовечка комуникација со интеракциски односи меѓу субјектите, може да кажеме дека во наставата, како воспитно-образовен процес, постои комуникација и тече комуникацискиот процес. Во таа смисла, низ воспитно-образовната комуникација се пренесуваат и стекнуваат знаења и се развива личноста. Во вториот сет/група на дефиниции поимот настава се определува со помош на нејзините составни компоненти. Имено, наставата е единствен процес на поучување и учење. Поучувањето и учењето меѓусебе се поврзани и условени. Од сознанието дека низ наставниот процес тече комуникацијата, произлегува дека и поучувањето и учењето се процеси на комуникација. Досега говоревме за два аргумента кои ја објаснуваат суштината на комуникацијата меѓу наставникот и ученикот во наставата. Третиот аргумент е содржан во наведените дефиниции, и пред сè, укажува на наставата како процес, односно, процес на заеднички активности на нејзините учесници. Тоа, со други зборови, значи дека процесот на настава како и секој друг процес има почеток, тек на движење, завршеток, субјекти кои го реализираат, влез и излез, технологија, вредности, готов производ (образование). Исто така овој процес е доста сложен, континуиран, динамичен и претставува систем на последователни воспитно-образовни активности прилагодени на психофизичките способности на учениците. Да се говори за процесуалниот аспект на наставата значи да се говори за одредени законитости во наставата. Доколку се навратиме на определбата дека наставата претставува оптимален комуникациски процес, дотолку тоа значи дека наставата мора да ги почитува комуникациските законитости. Оттука се наметнува сознанието дека наставата претставува процес на комуникација во кој се пренесуваат и усвојуваат информации, со што се објаснува *суштината и реалитетот на наставната комуникација во релацијата наставник – ученик.* Што се однесува до поимите ефикасност и ефективност и овде чувствуваме потреба да направиме јасна терминолошка дистинкција, иако станува збор за поими кои еден без друг не постојат, затоа што се одговор на прашањата како треба да се работи односно како да се постигнат резултати. Суштината на првиот дел од прашањето е начинот и постапката, методот и стратегијата а одговорт е ефикасно. Одговорот на вториот дел од прашањето е содржано во самото прашање и се однесува на продукти и резултати, односно ефективност. Семантичкото значење на поимите е изразено и во етимолошка смисла, па ефикасност (лат. *efficacitas*, дејственост, успешност) и ефективност (лат. *effectivus*, вистински, кој навистина постои, завршен продукт) (Вујаклија 1974: 316–317).

СО ЕФЕКТИВНА КОМУНИКАЦИЈА ДО ЕФЕКТИВНАТА НАСТАВА

Во суштина, комуникацијата претставува комбинација од процеси што ги спроведуваме за да се споделат и да се пренесат информации. Сепак, ефективна комуникација се случува само ако испраќачот (т. е. лицето кое го иницира, почнува и поттикнува процесот на комуникација) е свесен за специфичните елементи и се грижи за ефективен трансфер на пораката кон примачот. Зошто е потребна ефективна комуникација? Ефективната комуникација ни помага подобро да ја разбереме личноста или ситуацијата и ни овозможува да ги надминеме разликите, да изградиме доверба и почит и да создадеме опкружување каде ќе се развиваат ќе се креативни идеи, ќе се решаваат проблеми, ќе доминира љубовта и грижата. На тој начин, ефективната комуникација може да ги подобри односите во семејството и воспитно-образовните институции и во сите социјални односи со продалбочување на односите на индивидуата со останатите, подобрување на тимската работа, при одлучувањето и решавањето на проблеми. На тој начин можеме да комуницираме со негативни или течки пораки но при тоа да не создадеме нетрпеливост, да поттикнеме судир и недоразбирање, омраза, конфилкт или да се изгуби довербата. Ефективната комуникација е всушност комбиниран збир на вештини кој ги опфаќа невербалната комуникација, слушање со внимание (активно слушање), способност за управување со стрес и емоционална способност (способност за препознавање како на сопствените чувствата така и на чувставата на другите со кои сме во комуникација). Како се определува ефективната комуникација? Терминот ефективна комуникација често се употребува како синоним за убедлива, персуасивна комуникација. (persuasive communication). Сепак, овие два термина се однесуваат на различни комуникациски цели и не треба да се изедначуваат. Всушност, убедливата комуникација има за цел да предизвика промена во однесувањето и вредностите на примачот (реципиентот). Ефективната комуникација, од друга страна, има за цел испраќање на содржината на пораката јасно и недвосмислено до сите реципиенти, така што секој од нив може правилно да ја оцени и соодветно да реагира на истата. Од тука прашањето каква комуникација е потребна, ефикасна или ефективна, да се комуницира правилно или да се постигнат резултати во комуникацискиот процес? И едното и другото е потребно, но сепак не е исто. Термините ефикасна и ефективна во суштина се разликуваат. Ефикасноста се однесува на активноста, правилната работа и го потенцира начинот и постапката, а ефективноста се однесува на вистинска работа, резултат, готов продукт.

Кои се карактеристики на ефективната комуникација? Карактеристиките на ефективната комуникација потребно е да се проучуваат од две страни, од страна на испраќачот (наставникот) и од страна примачот (ученикот) кои се директни учесници во актот на комуникација. За ефикасна комуникација која

оди до ниво на ефективност, потребни се одредени компетенции како: – слушање, како еден од најважнјите аспекти на ефективната комуникација. Успешното слушање подразбира не само разбирање на информацијата која доаѓа до нас, туку и разбирање на емоциите и состојбата на соговроникот во текот на комуникацискиот акт. Со ефективното слушање, соговорникот го чувствува нашето внимание и разбирање на неговите пораки, со што се создава средина на почит и сигурност, со разбирањето на соговорникот се штеди време и се намалува влијанието на негативните емоции; – невербална комуникација. Кога комуницираме за прашања кои имаат големо значење за нас, најчесто ги користиме знаците на невербална комуникација. Немата комуникација (комуникација без говор) ги вклучува меѓу другото изразот на лицето, движењата на телото („говор на телото“), мимики и гестови, контакт со очите, држење (став), тон на гласот (висина и боја на гласот), како и напнатост на мускулите и дишење. Начинот на кој гледаме, слушаме и реагираме на нашиот соговорник говори повеќе за нашите чувства отколку зборовите кои ги упатуваме кон соговорникот. Развојот на способноста да се разбира и користи невербалната комуникација може да помогне во поврзување со другите личности, во изразувањето на вистинските чувства и градењето подобри односи во средината која не опкружува; – управување со стресот. Во мали дози, стресот може да ни помогне да извршиме одредена активност „под притисок“. Меѓутоа кога стресот е постојан и неизбежен, може да ја попречи ефикасната комуникација, да го попречи развојот на способноста за јасно и креативно мислење и дејствување на соодветен начин. Кога една индивидуа е под стрес, може погрешно да ги сфати луѓето околу себе и да испраќа збунувачки и погрешни невербални сигнали и пораки. Со контрола на стресот во непријатни ситуации може да се спречи недоразбирањето и конфликтните ситуации со другите – емоционална свест.

Емоциите имаат голема улога во комуникацијата и го моделираат начинот на кој комуницираме со другите. Затоа секој поединец мора да научи да биде свесен за своите емоции, да ги препознава знаците на лутина, потиштеност, депримираност, нервоза, затоа што само на тој начин ќе може да го прекине моменталното чувство и полесно и порелаксирано да разговара со другите. Од перспектива на примачот, добрата стратегија за ефективна комуникација подразбира, активно слушање, односно разбирање на пораката од перспектива на примачот. Во книгата *Ефективни односи со јавноста* (Effective Public Relations, 1953), авторите Scott Munson Cutlip & Allen H. Center) се говори за седум карактеристики на ефективната комуникација. Оваа листа денес е позната како *7 C's of communication* (7 Каракеристики на Комуникацијата). Листата ги содржи следниве карактеристики на ефективната комуникација:

1. *комплетност.* (за да бидеме ефективни, комуникацијата треба да биде комплетна, т. е. да ги содржи сите информации со кои примачот ќе ја оцени содржината, ќе реши проблем или донесе одлука. Потполната комуникација ја намалува потребата од делот кој следи а кој се однесува на прашања и одговори, и го подобрува квалитетот на целокупниот процес на комуникација);

2. *концизност.* (концизноста не е за одржување на кратка порака, туку за одржување на суштината на пораката. Концизноста во комуникацијата постои кога пораката не вклучува непотребни или ирелевантни информации. Концизната комуникација поттикнува подобро разбирање на пораката, бидејќи примачот може да се фокусира на клучните точки и да не се оддалечува од богатството на ситни детали.);

3. *разгледување.* (кога постои ангажирање во комуникацијата, испраќачот секогаш треба да ги разгледа и да ги процени потребите на примачот, расположението и ставовите. Прилагодувањето на содржината и стилот на пораките врз основа на нивната целна публика ги зајакнува клучните точки поставени во рамките на пораката, па така испраќачот може да користи аргументи и примери релевантни за искуството на примачот, со што се грижи за потемелно разбирање на пораката.);

4. *конкретност.* (комуникацијата е ефективна кога пораката е поддржана со факти и бројки. Конкретноста во комуникација е во функција на навремени и доследни одговори на прашањата, и развој на аргументација врз основа на реални примери и ситуации а не на основа на општи сценарија и теории. Конкретноста поттикнува ефикасност во комуникацијата, така што примачот добива посеопфатен преглед на пораката и нејзините импликации.);

5. учтивост. (учтивост односно љубезност во комуникацијата значи да се почитува културата, вредностите и верувањата на примачот, што овозможува полесно воспоставување на однос и разбирање со примачот Љубезноста во комуникацијата има позитивно влијание на целокупната комуникација, така што поттикнуваа позитивен и конструктивен пристап во разговорот.);

6. *јасност.* (за да бидеме ефикасни, комуникацијата треба да биде јасна и конкретна. За да се постигне јасност, пораката треба да се фокусира на една единствена цел, потенцирајќи ја притоа нејзината важност и создава услови за брзо разбирање на нејзината содржина. Јасната комуникација бара усвојување на релевантна терминологија, со што се намалуваат недореченостите и конфузијата во процесот на комуникација.);

7. *коректност.* (правилното користење на граматиката и синтаксата гарантира зголемена ефикасност и кредибилитет на пораката. Всушност, граматичките и синтаксички грешки го отежнуваат декодирањето на пораката и разбирањето на нејзината содржина од страна на примачот. Исто така, тие имаат негативно влијание врз целокупната комуникација, бидејќи се показател дека испраќачот не посветил доволно време и внимание на неговата порака).

Всушност, ефективната комуникација е определена низ следниве карактеристики:

– промовира активности кои се реални во рамките на ограничувањата од страна на заедницата;

- се гради врз постоечките верувања и практики на луѓето;
- се повторува и засилува со текот на времето, користејќи различни методи;
- е адаптибилна и користи точно одредени канали на комуникација;
- е забавна и го привлекува вниманието на заедницата;
- користи едноставен, јасен и недвосмислен јазик;
- нагласува краткорочните придобивки од преземањето на акција;
- користи демонстрации да ја покаже практичниот бенефит од донесување на корисни практики;
- развива природен стил: секој човек има свој природен начин на презентирање на идеи;
- обезбедува можности за дијалог и дискусија.

Често пати настанува нарушување на комуникацискиот акт, предизвикан од одредени бариери. Бариерите (пречките) можат да го инхибираат комуникацискиот процес, што резултира со недоразбирање или нарушување на пораката. Генерално, комуникациските бариери можат да бидат: физички бариери (вклучуваат потешкотии во слушањето и гледањето); интелектуални бариери (природна способност, семејни услови или образование, што влијае на перцепцијата и разбирањето на примачот.); емоционални бариери (се однесуваат на подготвеност, волја или желба на примачот и емоционална состојба на едукаторот); срединскi бариери (премногу бучава или ако собата е премногу оптеретена) и културни бариери(ги вклучуваат оние обичаи, верувања или религиозни ставови кои можат да предизвикаат проблеми. Економските и социјалните разлики и јазични варијации, како и генерациските разлики, исто така, тешко можат да се надминат. Или премногу висок или премногу низок статус на едукаторот (испраќачот) во споредба со примачот може да влијае на комуникација.). Затоа нашата препорака е следна: не можат да се избегнат или да се надминат сите овие пречки, но треба да се обидеме да се најдат начини за нивно минимизирање.

Ефективната настава е определена од комуникациската ефикасност која пак во себе ги содржи трите меѓусебе поврзани клучни елементи: вистинитост, емпатија и почит, изразени во интеракцијата наставник-ученик. Оваа интеракција е доминатна во училницата и има две импликации: пријатна атмосферата во училницата со пријателски односи меѓу учесниците во процесот на учење и ги охрабрува учениците да станат ефективни комуникатори. Тоа може да се постигне на различни начини: со менување на улогите ученик-наставник, со учество на учениците во разновидна организацијата на училницата, со реализација на различни активности, преку помагање на учениците да се изразуваат и преку поттикнување на употреба на комуникациски стратегии. Ако овие две

импликации се присутни, тогаш се создава пријатна клима во училницата а учениците се обидуваат да комуницираат ефикасно.

Зошто е потребна интеракцијата за ефикасна комуникација? Одговорот е едноставен и се наоѓа во етимолошкото значење на сложенката интеракција (лат. корени: „agere – да се направи“ и „inter – меѓу“. Интеракцијата е всушност реципрочно дејствување, акција или влијание, се изразува во односот акција/реакција. Во интеракцијата е изразена активната и социјалната страна на човечкото суштество што влијае на другите луѓе“. Браун (2001: 165) поврзувајќи ја интеракцијата со комуникацијата, вели: „Интеракцијата е, всушност, срцето на комуникација: тоа е она што е комуникацијата е за сите“. Интеракцијата е двонасочен процес помеѓу учесниците во процесот на комуникација во наставата каде наставникот влијае на учениците и обратно. Интеракцијата може да продолжи хармонично или може да биде полна со тензија. Malamah-Tomas (1987: 8) истакнува дека секоја интеракциска ситуација има потенцијал за соработка или конфликт. Развојот на интеракцијата е определен од ставовите и намерите на учесниците во комуникацијата како и од нивните толкувања на меѓусебните ставови и намери. Единствено во услови на меѓусебна соработка, се одвива ефикасна комуникација. Ефикасната комуникација е целноориентирана и е во функција на создавање и одржување на општествените односи, статусот и социјалните улоги, како и донесување одлуки за спроведување на заеднички акции заради одржување на заедницата а во наставата примарна заедница е ученичкиот колектив.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Уметноста на комуникацијата вклучува слушање и зборување, како и читање и пишување. Секој во себе носи потенцијали за голем комуникатор. Како што може да се заклучи клучот за ефикасна комуникација е способноста да се промени свеста од перспектива на примачот. Најдобар начи да се практицираат погледи и ставови од перспектива на другата личност е да се практицира техниката на ефективно слушање. Затоа наставниците треба да бидат високо квалификувани во сите овие области до највисокиот степен во својата професија. Умешните комуникатори добиваат информации, ги разбираат и синтетизираат, а потоа ги изразуваат на високо ниво. Тоа ги прави одлични наставници, бидејќи тие се во можност да пренесуваат знаење, вештини и вредности во исто време да комуницираат и да се грижат за учениците кои им се доверени на грижа. Затоа, почитувани наставници: Кои се вашите големи предизвици во ефикасната комуникација со учениците? Имате ли некои алатки кои ги користите за да бидете сигурни дека вашите пораки се стокмени правилно?

Ова се само некои насоки за размислување кои ќе овозможат ефикасна комуникација а со тоа и ефективна настава. При тоа имајте во предвид дка комуникацијата историемено е ексресивна, изразна и рецептивна, приемчива, прифатлива. Наставниците мора да бидат вешти во процесот на слушање на своите ученици толку колку што јасно ќе ги објаснуваат содржините, односно со јасни мисли и точни изрази ќе ги претставаат наставните содржини. Тие мора да бидат способни да ги трансформираат сложените идеи во едноставни и разбирливи за учениците и во кратки пораки да ги пренесат до учениците. Тоа со други зборови значи дека наставниците треба да ги прилагодат своите начини на комуникација на сите ученици, без разлика на нивните способности и стилови на учење. Само низ ефективна комуникацијанаставникот ќе може да „чита“ својот ученик и да се прилагоди на потребите на поединецот. Ефикасната комуникација во наставата опфаќа трансформација на досадата и едноличноста во интересен и динамичен наставен модел а со изградени вештини за ефикасна комуникација се оди кон ефективна и квалитетна настава.

Литература

Андреев, М., Чурукова, Ц., Тодорова, Д. (2000). *Дидактика*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“.

Baylor, A. L. (1999). Permutations of Control: Cognitive Considerations for Agent-Based Learning Environments. In *Journal of Interactive Learning Research*, Vol. 12, No. 4, 403–425.

Белова, М. (1997). *Теоретични основи на възпитанието*. София: Веда Словена.

Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija*. Zagreb: Školska knjiga.

Brajša, P., Vučetić, M. (1990). *Osnovni elementi interpersonalne komunikologije*. Varaždin: Фakultet organizacije i informacije.

Brown, D. H. (2001). *Teaching by principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy*. White Plans NY: Pearson Education – Longman.

Буркарт, Р. (2000). *Наука за комуникацията*. Велико Търново: ПИК.

Вујаклија, М. (1974). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.

Dagarin, M. (2004). Classroom interaction and Comunication strategies in learning english as a foreign, u во *Studies in the english language and literature in Slovenia.* Ljubljana: Birografika Bori, Vol. I/1–2.

Dotlić, Lj., Gera, I. (1989). *Neki metodički postupci za razvijanje uspešne komunikacije,* Novi Sad: Pedagoška stvarnost, 5–6, стр. str. 33–39.

Malamah, T. A. (1987). *Classroom Interaction*. Oxford: Oxford University Press.

Мирасчиева, С. (2007). *Комуникацијата меѓу наставникот и ученикот во основното училиште.* Штип: Педагошки факултет.

Педагошки лексикон (1996). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Fullan, M. (2005). *The New Meaning of Educational Change*, third edition, Published simultaneously by Teachers College Press, 1234 Amsterdam Avenue, New York, NY 10027 and by Routledge Falmer, 11, New Fetter Lane, London, EC4P 4EE. This edition published in the Taylor & Francis e-Library.

Chan, T. W. (1991). Integration-Kid: A Learning Companion System. In *Proceeding of 12th International Joint Conference on Artificial Intelligence*, 1094–1099.

Проф. д-р Снежана Мирасчиева
Университет „Гоце Делчев“ Штип, Македония, Факультет образовательных наук

ЭФФЕКТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ КОММУНИКАЦИИ

Резюме

Тенденция по увеличению производительности обучения и его эффективность сохраняет актуальность вопроса коммуникации в обучении. Существуют многочисленные научные работы и исследования, которые указывают на различные аспекты проблемы. В настоящей работе представлен наш короткий осмотр на роль коммуникации в обучении. Цель настоящей работы состоит в том, чтобы подчеркнуть важность эффективной коммуникации и ее роль в улучшении практики обучения, таким образом, что отношения между коммуникацей и обучением рассматриваются с двух точек зрения: эффективности и эффектности.

Ключевые слова: *эффективность, эфектность, обучение, коммуникация.*